MEDHA AI

APPSC PAPER I: GENERAL STUDIES & MENTAL ABILITY · PSYCHOLOGY

Motivation and emotion

ఉచిత నోట్స్ PDF · 2 నోట్స్ · 25 Oct 2026

Medha AI ఉచిత స్టడీ మెటీరియల్. మీ పరీక్షకు నోట్స్, ప్రాక్టీస్, మాక్ టెస్టులు, పాత పేపర్ల కోసం **app.medhaai.in** లో ఉచితంగా మొదలుపెట్టండి.

1. ప్రేరణ: సహజాతాలు, అవసరాలు, చోదనాలు, ప్రేరకాలు, సిద్ధాంతాలు
2. ఉద్వేగం: శరీరధర్మం, సిద్ధాంతాలు

medhaai.in

Notes · Practice · Mock tests · Previous papers

Start free at
app.medhaai.in

1 ప్రేరణ: సహజాతాలు, అవసరాలు, చోదనాలు, ప్రేరకాలు, సిద్ధాంతాలు

ప్రేరణ (motivation; లాటిన్ పదం మూవేర్ (movere), "కదిలించడం") అనేది ఒక లక్ష్యం వైపు ప్రవర్తనను ప్రారంభించే, నిర్దేశించే, కొనసాగించే అంతర్గత ప్రక్రియ: ఒక అవసరం (need) ఒక చోదనాన్ని (drive) సృష్టిస్తుంది, చోదనం లక్ష్య నిర్దేశిత ప్రవర్తనను ముందుకు నెడుతుంది, ప్రోత్సాహకాన్ని (incentive) చేరుకోవడం అవసరాన్ని తగ్గిస్తుంది. ప్రేరకాలు జైవిక (ఆకలి, దాహం, లైంగికత) లేదా మనోసామాజిక (సాధన, సాహచర్యం, అధికారం, కుతూహలం) రకాలు; వీటిని సహజాత, చోదన క్షయ, ఉద్రేక, ప్రోత్సాహక, మానవతావాద (మాస్లో) సిద్ధాంతాలు వివరిస్తాయి. మాస్లో ఐదు స్థాయిలు, అంతర్గత, బాహ్య ప్రేరణ, మెక్‌క్లెలాండ్ శిక్షణ కృషి, ఆకాంక్షా స్థాయి ఉపాధ్యాయుల కోసం EDU-LR-05లో ఉన్నాయి; ఈ నోట్ మనోవిజ్ఞాన శాస్త్ర పేపర్‌కు అవసరమైన వివరాలను జోడిస్తుంది.

ముఖ్య వాస్తవాలు

- **ప్రేరకం (motive)**: ఒక లక్ష్యం వైపు ప్రవర్తనకు **శక్తినిచ్చే, క్రియాశీలం చేసే, నిర్దేశించే** స్థితి. ప్రేరకాలను నేరుగా చూడలేం, ప్రవర్తన నుంచి **ఊహిస్తాం**.
- **ప్రేరణ చక్రం** (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ (NCERT)): **అవసరం** → **చోదనం** → **లక్ష్య నిర్దేశిత (సాధనాత్మక) ప్రవర్తన** → **లక్ష్యం / ప్రోత్సాహకం చేరడం** → **ఉపశమనం (అవసరం తగ్గడం)**.
  - **అవసరం**: ఒక లోటు లేదా లేమి (శరీరంలో నీటి కొరత).
  - **చోదనం**: అవసరం సృష్టించే ఉద్రిక్తత లేదా ఉద్రేక స్థితి (దాహం); ఇది నెడుతుంది.
  - **ప్రోత్సాహకం**: అవసరాన్ని తీర్చే లక్ష్య వస్తువు (నీరు); ఇది లాగుతుంది.
- **సమతాస్థితి (homeostasis)**: శరీరం తన అంతర్గత స్థితిని (ఉష్ణోగ్రత, రక్తంలో చక్కెర, నీరు) స్థిరంగా ఉంచుకునే ధోరణి. ఈ పదాన్ని **వాల్టర్ బి. కానన్** (1926) రూపొందించారు, ఆయన పుస్తకం ద విజ్డమ్ ఆఫ్ ద బాడీ (*The Wisdom of the Body*, 1932) ద్వారా ప్రాచుర్యం పొందింది. దీనికి భంగం కలిగితే చోదనం పుడుతుంది.
- **సహజాతం (instinct)**: ఒక జాతిలోని సభ్యులందరిలో కనిపించే **జన్మతః వచ్చే, నేర్చుకోని**, స్థిరమైన ప్రవర్తనా నమూనా (పక్షి గూడు కట్టడం).
  - **విలియం మెక్‌డూగల్** (ఆన్ ఇంట్రడక్షన్ టు సోషల్ సైకాలజీ (*An Introduction to Social Psychology*), **1908**): ప్రవర్తనను సహజాతాలు నడిపిస్తాయి, ప్రతి సహజాతానికీ దాని సొంత ఉద్వేగం ఉంటుంది (పలాయనం → భయం, పోరాట ప్రవృత్తి → కోపం, కుతూహలం → ఆశ్చర్యం, తల్లిదండ్రుల సహజాతం → వాత్సల్యం).
  - **సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్**: రెండు సహజాత సమూహాలు: **జీవన సహజాతాలు (ఈరోస్, Eros)**, వీటి శక్తి **లిబిడో**; **మరణ సహజాతాలు (థానటోస్, Thanatos)**, దూకుడుకు మూలం. ఈ రెండూ **ఇడ్**‌కు శక్తినిస్తాయి.
  - ఆధునిక ఇథాలజిస్టులు (**కోన్రాడ్ లోరెంజ్, నికో టిన్‌బెర్గెన్**) వీటికి బదులు **స్థిర చర్యా నమూనాల** (fixed action patterns) గురించి మాట్లాడతారు.
- **రెండు విస్తృత రకాల ప్రేరకాలు:**
  - **జైవిక (ప్రాథమిక, శరీరధర్మ, సహజ)**: ఆకలి, దాహం, లైంగికత, నిద్ర, నొప్పిని తప్పించుకోవడం, ఆక్సిజన్, ఉష్ణోగ్రత అవసరం, మాతృ చోదనం.
  - **మనోసామాజిక (ద్వితీయ, సామాజిక, నేర్చుకున్న / ఆర్జిత)**: సామాజిక పరస్పర చర్య, సంస్కృతి ద్వారా రూపుదిద్దుకుంటాయి. ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ **సాహచర్యం, అధికారం, సాధన, కుతూహలం, అన్వేషణను** పేర్కొంటుంది.
- ఈ రెండు రకాలు **పరస్పరం ప్రభావితం చేసుకుంటాయి**: అవి స్వతంత్రమైనవి కావు (సామాజిక ఒత్తిడి మనం ఏం, ఎప్పుడు తింటామో మారుస్తుంది; ఆకలి సామాజిక లక్ష్యాలపై ఆసక్తిని తగ్గిస్తుంది).

- **ఆకలి**: జీర్ణాశయం నుంచి సంకేతాలు (సంకోచాలు; **కానన్, వాష్‌బర్న్, 1912**, మింగిన బెలూన్), రక్తంలో **గ్లూకోజ్**, హార్మోన్లు (**గ్రెలిన్** ఆకలిని పెంచుతుంది, కొవ్వు కణాల నుంచి వచ్చే **లెప్టిన్** తగ్గిస్తుంది), **హైపోథాలమస్**:
  - **పార్శ్వ హైపోథాలమస్ (LH)**: "ఆకలి / ఆహార కేంద్రం"; దెబ్బతింటే → జంతువు తినడం మానేస్తుంది.
  - **ఉదర మధ్య హైపోథాలమస్ (VMH)**: "సంతృప్తి కేంద్రం"; దెబ్బతింటే → అతిగా తినడం, స్థూలకాయం.
- **దాహం**: నోరు ఎండిపోవడం, శరీర కణాల నుంచి నీటి నష్టం (**ద్రవాభిసరణ** (osmotic) దాహం, హైపోథాలమస్‌లోని ఆస్మోరిసెప్టర్లు గ్రహిస్తాయి), రక్త పరిమాణం తగ్గడం (**రక్త పరిమాణ క్షీణత** (hypovolemic) దాహం, మూత్రపిండాలు, రక్తపోటు గ్రాహకాలు గ్రహిస్తాయి).
- **లైంగిక చోదనం**: హార్మోన్లు (టెస్టోస్టిరాన్, ఈస్ట్రోజెన్) తో పాటు అభ్యసనం, సంస్కృతి; ఆకలి, దాహంలా కాకుండా ఇది వ్యక్తి మనుగడకు అవసరం లేదు.
- **ఎలుకల్లో చోదనాల బలం** (కొలంబియా అవరోధ పెట్టె (obstruction box), **సి.జె. వార్డెన్**, 1931): ఒక లక్ష్యాన్ని చేరడానికి ఎలుక విద్యుత్ జాలీని ఎన్నిసార్లు దాటిందో దాని ఆధారంగా క్రమం **మాతృ > దాహం > ఆకలి > లైంగిక > అన్వేషణ**.
- **మనోసామాజిక ప్రేరకాలు:**
  - **సాధన అవసరం (n-Ach)**: ఒక **శ్రేష్ఠతా ప్రమాణాన్ని** అందుకోవడం; **టీఏటీ (TAT)** (ముర్రే) ద్వారా కొలుస్తారు; **మెక్‌క్లెలాండ్, అట్కిన్సన్** అధ్యయనం చేశారు.
  - **సాహచర్య అవసరం (n-Aff)**: ఇతరులతో **సంబంధాలను** కోరుకోవడం, నిలుపుకోవడం; ప్రమాదం లేదా ఆందోళనలో పెరుగుతుంది (షాక్టర్, 1959: భయపడిన వ్యక్తులు ఇతరులతో కలిసి వేచి ఉండటానికి ఇష్టపడ్డారు).
  - **అధికార అవసరం (n-Pow)**: ఇతరుల ప్రవర్తన, భావాలపై **ప్రభావం, నియంత్రణ** కలిగి ఉండటం, వారిని ఆకట్టుకోవడం లేదా మెప్పించడం.
  - **కుతూహలం, అన్వేషణ**: కొత్త సమాచారం, అనుభవాన్ని వాటి కోసమే (ఆనందం కోసం) వెతకడం; కేవలం బయటకు చూడటానికి కిటికీ తెరవడానికి శ్రమించే కోతుల్లో కనిపిస్తుంది.
- **సిద్ధాంతాలు ఒక్క చూపులో:**

సిద్ధాంతం	ముఖ్య వ్యక్తి	ప్రధాన భావన	నెట్టడం లేదా లాగడం
సహజాత	మెక్‌డూగల్ (1908)	జన్మతః వచ్చే నమూనాలు ప్రవర్తనను నడిపిస్తాయి	లోపలి నుంచి నెట్టడం
చోదన క్షయ	క్లార్క్ హల్ (1943)	అవసరాలు చోదనాలను సృష్టిస్తాయి; ప్రవర్తన వాటిని తగ్గిస్తుంది	నెట్టడం
ఉద్రేక (అనుకూలతమ స్థాయి)	యెర్కిస్, డాడ్సన్ (1908); హెబ్	మనం మధ్యస్థ స్థాయి ఉద్రేకాన్ని కోరుకుంటాం	రెండూ
ప్రోత్సాహక	బోల్స్, ఇతరులు (1960లు-70లు)	బాహ్య లక్ష్యాలు ప్రవర్తనను ఆకర్షిస్తాయి	లాగడం
అవసరాల అనుక్రమం	అబ్రహం మాస్లో (1943, 1954)	ముందు దిగువ అవసరాలు, తర్వాత స్వీయ వాస్తవీకరణ వైపు వికాసం	మానవతావాద
మూడు (ఆర్జిత) అవసరాలు	డేవిడ్ మెక్‌క్లెలాండ్ (1961)	సాధన, సాహచర్యం, అధికారం నేర్చుకున్నవి	నేర్చుకున్నవి

- **మాస్లో అనుక్రమం** (వివరాలు EDU-LR-05లో): శరీరధర్మ → భద్రత → ప్రేమ, చెందిక → గౌరవం → **స్వీయ వాస్తవీకరణ**. స్వీయ వాస్తవీకరణ = తాను కాగలిగినదంతా కావడం.

- **అంతర్గత ప్రేరణ**: కార్యకలాపమే ప్రతిఫలం ఇస్తుంది (కుతూహలం, ఆసక్తి). **బాహ్య ప్రేరణ**: బయటి ప్రతిఫలం కోసం లేదా శిక్షను తప్పించుకోవడానికి చేసేది (మార్కులు, డబ్బు, ప్రశంస). వివరాలు EDU-LR-05లో.

వివరణ

1. ఒకే ఉదాహరణలో అవసరం, చోదనం, ప్రోత్సాహకం. ఒక ప్రొబేషన్ అధికారి సుదీర్ఘ క్షేత్ర పర్యటన రోజున మధ్యాహ్న భోజనం మానేస్తాడు. సాయంత్రానికి అతని శరీరంలో గ్లూకోజ్ లోపిస్తుంది (**అవసరం**); అతనికి ఆకలి, అశాంతి కలుగుతాయి (**చోదనం**); అతను ఒక హోటల్‌కు నడిచి వెళ్లి భోజనం ఆర్డర్ చేస్తాడు (**లక్ష్య నిర్దేశిత ప్రవర్తన**); భోజనం (**ప్రోత్సాహకం**) సమతుల్యాన్ని పునరుద్ధరిస్తుంది (**ఉపశమనం**), తదుపరి అవసరం వచ్చే వరకు చక్రం ముగుస్తుంది. దారిలో బిర్యానీ వాసన బలమైన ఆకలి రాకముందే తినడాన్ని మొదలుపెట్టించగలదు: అదే **ప్రోత్సాహకం లాగడం**.

2. సహజాత సిద్ధాంతం, అది ఎందుకు మసకబారింది

- ఇది ప్రతి ప్రవర్తనకు ఒక సహజాతం పేరు పెట్టి వివరించింది: "పోరాట సహజాతం" వల్ల మనుషులు పోట్లాడతారు. ఇది **వలయాకార తర్కం**: ఆ ప్రవర్తనకు కారణమని చెప్పే సహజాతానికి ఆ ప్రవర్తనే ఏకైక సాక్ష్యం.
- జాబితాలు హద్దు లేకుండా పెరిగాయి; తర్వాతి రచయితలు సాహిత్యంలో **వేల సంఖ్యలో** "సహజాతాలను" లెక్కించారు.
- మానవ ప్రవర్తన వ్యక్తుల మధ్య, సంస్కృతుల మధ్య చాలా మారుతుంది, కాబట్టి అది స్థిరమైనది, నేర్చుకోనిది కాదు.
- మిగిలినది: **కొన్ని ప్రవర్తనా నమూనాలు జన్మతః వస్తాయి** అనే భావన (ఇథాలజీ), వ్యక్తిత్వ సిద్ధాంతంలో ఫ్రాయిడ్ జీవన, మరణ సహజాతాలు.

3. చోదన క్షయ సిద్ధాంతం (క్లార్క్ హల్)

- ఒక జైవిక **అవసరం** అసౌకర్యమైన ఉద్రిక్తత స్థితిని, అంటే **చోదనాన్ని**, సృష్టిస్తుంది; జీవి ఆ ఉద్రిక్తతను **తగ్గించడానికి** (పెంచడానికి కాదు), **సమతాస్థితికి** తిరిగి రావడానికి నెట్టబడుతుంది. చోదనాన్ని తగ్గించే ప్రవర్తన పునర్బలనం పొంది నేర్చుకోబడుతుంది.
- **ప్రాథమిక చోదనాలు** శారీరక అవసరాల నుంచి వస్తాయి (ఆకలి, దాహం); **ద్వితీయ (ఆర్జిత) చోదనాలు** ప్రాథమిక చోదనాలతో సాహచర్యం ద్వారా నేర్చుకున్నవి (ఆహారం కొనిపెట్టే డబ్బు కోసం కోరిక).
- **బాగా వివరిస్తుంది:** దాహం వేసినప్పుడు నీళ్లు తాగడం, ఆకలి వేసినప్పుడు తినడం, అలసినప్పుడు నిద్రపోవడం.
- **వివరించలేదు:** ఉద్రిక్తతను లేదా ఉద్రేకాన్ని **పెంచే** ప్రవర్తన: కొండలెక్కడం, బంగీ జంపింగ్, భయానక సినిమాలు చూడటం, సరదాకు చిక్కుప్రశ్నలు సాధించడం, కుతూహలం; కడుపు నిండిన తర్వాత కూడా స్వీట్ తినడం; ఆకలితో అలమటిస్తున్న నిరాహార దీక్షాపరుడు.

4. ఉద్రేక సిద్ధాంతం (అనుకూలతమ స్థాయి)

- ప్రతి వ్యక్తి **అనుకూలతమ (మధ్యస్థ) స్థాయి ఉద్రేకాన్ని** నిలుపుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఉద్రేకం మరీ తక్కువగా ఉన్నప్పుడు ఉద్దీపనను వెతుకుతాం (సంగీతం పెట్టడం, బయటకు వెళ్లడం); మరీ ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు ప్రశాంతతను వెతుకుతాం.
- **యెర్కిస్–డాడ్సన్ నియమం (1908)**: పనితీరు **మధ్యస్థ ఉద్రేకంలో** ఉత్తమంగా ఉంటుంది, చాలా తక్కువ లేదా చాలా ఎక్కువ ఉద్రేకంలో పడిపోతుంది (తలకిందుల U ఆకారం). **కష్టమైన** పనులకు ఉత్తమ స్థాయి **తక్కువ**; **సులభమైన** పనులకు **ఎక్కువ**.
- **సంవేదన వంచన (sensory deprivation)** (బెక్స్‌టన్, హెరాన్, స్కాట్, మెక్‌గిల్ విశ్వవిద్యాలయం, 1954): కళ్లద్దాలు, చేతి తొడుగులతో ఖాళీ గదిలో పడుకున్న, డబ్బు చెల్లించిన విద్యార్థులు రెండు మూడు రోజులకు మించి ఉండలేకపోయారు; వారికి విసుగు, అశాంతి కలిగాయి, ఆలోచించడం కష్టమైంది. మనుషులకు కేవలం చోదన క్షయం కాదు, ఉద్దీపన కూడా అవసరం.
- **సంవేదన అన్వేషణ (sensation seeking)** (మార్విన్ **జకర్‌మన్**): ఎంత కొత్తదనం, ప్రమాదం అవసరమనే దానిలో వ్యక్తులు భిన్నంగా ఉంటారు; అధిక సంవేదన అన్వేషకులు సాహస క్రీడలు, వేగంగా డ్రైవింగ్ ఎంచుకుంటారు.

5. ప్రోత్సాహక సిద్ధాంతం

- ప్రవర్తనను అంతర్గత చోదనాలు **నెట్టడమే** కాదు, బాహ్య లక్ష్యాల అంచనా విలువ **లాగుతుంది** కూడా. **ధనాత్మక ప్రోత్సాహకాలు** ఆకర్షిస్తాయి (బహుమతి, ప్రశంస, రుచికరమైన ఆహారం); **ఋణాత్మక ప్రోత్సాహకాలు** దూరం చేస్తాయి (జరిమానా, శిక్ష).
- ఆకలి లేనప్పుడు తినడాన్ని, డబ్బు లేదా గుర్తింపు కోసం పని చేయడాన్ని ఇది వివరిస్తుంది.
- **పరిమితి:** దీన్ని ఒక్కటే వాడితే అంతర్గత స్థితులను విస్మరిస్తుంది; నేడు చోదనం, ప్రోత్సాహకం కలిసి పనిచేస్తాయని భావిస్తారు (నెట్టడం, లాగడం).

6. సిద్ధాంతాల పోలిక

ప్రవర్తన	ఏది ఉత్తమంగా వివరిస్తుంది	ఎందుకు
దాహం వేసినప్పుడు నీళ్లు తాగడం	చోదన క్షయ	శారీరక అవసరం తీరుతుంది, ఉద్రిక్తత తగ్గుతుంది
సాహసం కోసం కొండలెక్కడం	ఉద్రేక / సంవేదన అన్వేషణ	ఉద్రేకాన్ని కావాలని పెంచుకుంటారు
కడుపు నిండా భోజనం తర్వాత స్వీట్లు తినడం	ప్రోత్సాహక	లక్ష్యం లాగుతుంది; ఆకలి నెట్టడం లేదు
తన ఆనందం కోసమే కవిత రాయడం	మాస్లో / అంతర్గత	వికాస అవసరం, బయటి ప్రతిఫలం లేదు

7. మనోసామాజిక ప్రేరకాల పోలిక

ప్రేరకం	లక్ష్యం	సాధారణ ప్రవర్తన	ఎవరిలో కనిపిస్తుంది
సాధన	శ్రేష్ఠతా ప్రమాణం	మధ్యస్థ ప్రమాదాన్ని ఇష్టపడుతుంది, ప్రతిస్పందన (feedback) కోరుకుంటుంది	వ్యవస్థాపకుడు, టాపర్
సాహచర్యం	ఆప్యాయమైన సంబంధాలు	సమూహాల్లో చేరుతుంది, ఆమోదం కోరుకుంటుంది	జట్టు సభ్యుడు, స్నేహితుడు
అధికారం	ఇతరులపై ప్రభావం, నియంత్రణ	హోదా, నాయకత్వం కోరుకుంటుంది, ఇతరులను ఆకట్టుకుంటుంది	రాజకీయ నాయకుడు, మేనేజర్
కుతూహలం / అన్వేషణ	కొత్త సమాచారం, అనుభవం	అడుగుతుంది, అన్వేషిస్తుంది, కొత్తదనాన్ని ఆస్వాదిస్తుంది	శాస్త్రవేత్త, యాత్రికుడు

8. మాస్లో చెప్పిన స్వీయ వాస్తవీకరణ పొందినవారు. తమ పూర్తి సామర్థ్యాన్ని వినియోగించుకున్నారని తాను భావించిన వ్యక్తుల జీవితాలను మాస్లో అధ్యయనం చేశారు (అబ్రహం లింకన్, ఆల్బర్ట్ ఐన్‌స్టీన్, ఎలినార్ రూజ్‌వెల్ట్, ఇతరులు). వారి ఉమ్మడి లక్షణాలు:

- **వాస్తవికతను ఖచ్చితంగా గ్రహించడం**, అనిశ్చితితో సౌకర్యంగా ఉండటం; **కొత్త అనుభవానికి, సవాలుకు సిద్ధంగా ఉండటం**.
- తనను, ఇతరులను, ప్రకృతిని **అంగీకరించడం**; **సహజంగా**, స్వాభావికంగా ఉండటం.
- **సమస్య కేంద్రిత**: తమకు బయటి ఒక పని లేదా లక్ష్యానికి అంకితమై ఉండటం.
- **ఏకాంత అవసరం**, స్వతంత్రత (**స్వయంప్రతిపత్తి**): ఒంటరితనం అనిపించకుండా ఒంటరిగా ఉండగలరు, కానీ వారు **సమాజం నుంచి దూరంగా ఉండేవారు కాదు**.
- కొద్ది మందితో **లోతైన, సన్నిహిత సంబంధాలు**, **సామాజిక ఆసక్తి** (మానవాళి అంతటితో బంధుత్వ భావన); ప్రజాస్వామ్య వైఖరి.
- **తాత్వికమైన, శత్రుత్వం లేని హాస్య చతురత** (ఇతరుల బాధను చూసి నవ్వరు).
- సాధారణ విషయాలను **తాజాగా ఆస్వాదించడం**, **సృజనాత్మకత**, తరచూ **శిఖర అనుభవాలు** (peak experiences; తీవ్రమైన ఆనందం, అద్భుత భావన కలిగే క్షణాలు).
- బలమైన నైతిక భావన; గుడ్డి అనుసరణను ప్రతిఘటించడం.

9. మెక్‌క్లెలాండ్ మూడు అవసరాలు (ఆర్జిత అవసరాల సిద్ధాంతం). సాధన, సాహచర్యం, అధికార అవసరాలు బాల్య దశలో, సంస్కృతి ద్వారా **నేర్చుకున్నవి**, ప్రతి వ్యక్తిలో వీటి మిశ్రమం వేరుగా ఉంటుంది. అధిక n-Ach ఉన్నవారు మంచి వ్యవస్థాపకులు అవుతారు; పెద్ద సంస్థల మంచి మేనేజర్లకు సాధారణంగా **అధిక n-Pow (సమూహం కోసం వాడేది), తక్కువ n-Aff** ఉంటాయి. టీఏటీ చిత్రాలకు రాసిన కథల ద్వారా మెక్‌క్లెలాండ్ అవసరాలను కొలిచారు (ద అచీవింగ్ సొసైటీ (*The Achieving Society*), 1961).

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

✗ "అవసరాలు సృష్టించే ఉద్రిక్తతను జీవి పెంచడానికి ప్రయత్నిస్తుందని చోదన క్షయ సిద్ధాంతం చెబుతుంది." ✓ ఉద్రిక్తతను **తగ్గించి** సమతాస్థితికి తిరిగి రావడానికి ప్రయత్నిస్తుంది.

✗ "చోదన క్షయ సిద్ధాంతం కొండలెక్కడాన్ని, భయానక సినిమాలను వివరిస్తుంది." ✓ ఇవి ఉద్రేకాన్ని **పెంచుతాయి**; **ఉద్రేక / సంవేదన అన్వేషణ** సిద్ధాంతం వీటిని వివరిస్తుంది. చోదన క్షయం **ఆకలి వేసినప్పుడు తినడం, దాహం వేసినప్పుడు తాగడానికి** సరిపోతుంది.

✗ "జైవిక, మనోసామాజిక ప్రేరకాలు ఒకదానితో ఒకటి సంబంధం లేనివి." ✓ రెండు రకాలూ ఉన్నాయి, కానీ అవి **పరస్పరం ప్రభావితం చేసుకుంటాయి**.

✗ "కుతూహలం ఒక జైవిక ప్రేరకం." ✓ ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ కుతూహలం, అన్వేషణను సాహచర్యం, అధికారం, సాధనతో పాటు **మనోసామాజిక** ప్రేరకాల్లో పేర్కొంటుంది. (2023 కి మాస్లో స్థాయి అయిన "చెందిక"ను ఈ మనోసామాజిక ప్రేరకాల్లో ఒకటిగా పరిగణించలేదు.)

✗ "అధికార అవసరం = సంబంధాల అవసరం." ✓ **అధికారం** = ప్రభావం, నియంత్రణ, ఇతరులను ఆకట్టుకోవడం; **సాహచర్యం** = సంబంధాలు; **సాధన** = శ్రేష్ఠతా ప్రమాణం; **అన్వేషణ** = కొత్త అనుభవం ఇచ్చే ఆనందం.

✗ "స్వీయ వాస్తవీకరణ పొందినవారు సమాజం నుంచి దూరంగా ఉంటారు." ✓ వారు **ఏకాంతానికి** విలువ ఇస్తారు కానీ వారికి **లోతైన సంబంధాలు**, సామాజిక ఆసక్తి, హాస్య చతురత, కొత్తదనానికి, సవాలుకు సిద్ధత ఉంటాయి.

✗ "పార్శ్వ హైపోథాలమస్ సంతృప్తి కేంద్రం." ✓ **LH = ఆకలి (ఆహారం)**; **VMH = సంతృప్తి**. VMH దెబ్బతింటే → అతిగా తినడం.

✗ "సహజాత సిద్ధాంతం: క్లార్క్ హల్." ✓ సహజాతాలు: **మెక్‌డూగల్** (ఫ్రాయిడ్ ఈరోస్ / థానటోస్ కూడా); చోదన క్షయం: **హల్**.

✗ "యెర్కిస్–డాడ్సన్: పని ఎంత కష్టమైతే ఉద్రేకం అంత ఎక్కువ సహాయపడుతుంది." ✓ కష్టమైన పనులకు **తక్కువ** ఉద్రేకం అవసరం; పనితీరు **మధ్యస్థ** ఉద్రేకంలో ఉత్తమం.

✗ "ప్రోత్సాహకాలు నెడతాయి; చోదనాలు లాగుతాయి." ✓ **చోదనాలు లోపలి నుంచి నెడతాయి**; **ప్రోత్సాహకాలు బయటి నుంచి లాగుతాయి**.

✗ "అవరోధ పెట్టెలో ఆకలి బలమైన చోదనం." ✓ **మాతృ** చోదనం బలమైనది, తర్వాత దాహం, ఆకలి, లైంగిక.

త్వరిత పునశ్చరణ

- ప్రేరణ: మూవేర్ (*movere*); అవసరం → చోదనం → లక్ష్య నిర్దేశిత ప్రవర్తన → ప్రోత్సాహకం → ఉపశమనం.

- సమతాస్థితి: వాల్టర్ కానన్ (1932); చోదనం నెడుతుంది, ప్రోత్సాహకం లాగుతుంది.
- సహజాతాలు: మెక్‌డూగల్ 1908 (సహజాతం + ఉద్వేగం); ఫ్రాయిడ్: ఈరోస్ (లిబిడో), థానటోస్ ఇడ్‌కు శక్తినిస్తాయి.
- జైవిక ప్రేరకాలు: ఆకలి (LH ఆకలి, VMH సంతృప్తి, గ్రెలిన్ పెంచుతుంది, లెప్టిన్ తగ్గిస్తుంది), దాహం (ద్రవాభిసరణ, రక్త పరిమాణ క్షీణత), లైంగికత.
- మనోసామాజిక ప్రేరకాలు: సాధన, సాహచర్యం, అధికారం, కుతూహలం, అన్వేషణ.
- చోదన క్షయం: హల్ 1943; కొండలెక్కడం, భయానక సినిమాలు, కుతూహలాన్ని వివరించలేదు.
- ఉద్రేకం: అనుకూలతమ స్థాయి, యెర్కిస్–డాడ్సన్ తలకిందుల U; సంవేదన వంచన (మెక్‌గిల్ 1954); జకర్‌మన్ సంవేదన అన్వేషణ.
- ప్రోత్సాహక సిద్ధాంతం: బాహ్య లక్ష్యాలు ప్రవర్తనను లాగుతాయి.
- మాస్లో స్వీయ వాస్తవీకరణ పొందినవారు: వాస్తవిక దృష్టి, అంగీకారం, స్వయంప్రతిపత్తి, ఏకాంతప్రియులు కానీ దూరంగా ఉండరు, హాస్యం, శిఖర అనుభవాలు.
- మెక్‌క్లెలాండ్: n-Ach, n-Aff, n-Pow నేర్చుకున్నవి; టీఏటీ; దీర్ఘకాల శ్రమకు బాహ్య ప్రేరణ కంటే అంతర్గత ప్రేరణ మేలు.

2 ఉద్వేగం: శరీరధర్మం, సిద్ధాంతాలు

ఉద్వేగం (emotion) మూడు భాగాలున్న సంక్లిష్ట స్థితి: శారీరక ఉద్రేకం, చేతన అనుభవం (మదింపు), బాహ్య వ్యక్తీకరణ; బలమైన ఉద్వేగాలు హైపోథాలమస్, లింబిక్ వ్యవస్థ (అమిగ్డాలా), వల్కలం నియంత్రణలో సహానుభూత నాడీ వ్యవస్థ (sympathetic nervous system)ను ప్రేరేపిస్తాయి (గుండె వేగం పెరుగుతుంది, చెమట ఎక్కువవుతుంది, అడ్రినలిన్ విడుదలవుతుంది); ప్రధాన సిద్ధాంతాలు సంఘటనల క్రమంలో విభేదిస్తాయి: జేమ్స్–లాంగే (ముందు శరీరం), కానన్–బార్డ్ (శరీరం, అనుభూతి ఒకేసారి), షాక్టర్–సింగర్ (ఉద్రేకం, దానికి ఒక జ్ఞానాత్మక పేరు) మరియు లాజరస్ (ముందు మదింపు). మెదడు నిర్మాణాలు PSY-BB-02లో; ఉద్వేగ ప్రజ్ఞ, సమస్యలను ఎదుర్కోవడం MAB-EI-01, MAB-EI-02లో; ప్రేరణకు, ఉద్రేకానికి మధ్య సంబంధం (యెర్కీస్–డాడ్సన్) PSY-MO-01లో ఉన్నాయి.

ముఖ్య వాస్తవాలు

- **ఉద్వేగం** అనే మాట లాటిన్ పదం ఎమొవేర్ (emovere, "కదిలించడం, బయటకు నెట్టడం") నుంచి వచ్చింది. ఇది మనల్ని చర్యకు పురికొల్పే **ఉద్రేకం, వ్యక్తిగత అనుభూతి, జ్ఞానాత్మక వ్యాఖ్యానాల సంక్లిష్ట నమూనా**.
- **మూడు అంశాలు** (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ, NCERT): **శారీరక** (శరీర మార్పులు), **జ్ఞానాత్మక** (మదింపు, అనుభవించే అనుభూతి), **ప్రవర్తనాత్మక** (వ్యక్తీకరణ: ముఖం, స్వరం, భంగిమ, చర్య).
- **అనుభూతి (feeling)**: ఒక అనుభవానికి ఉండే ఆహ్లాదకర లేదా అనాహ్లాదకర స్వభావం. **మనోస్థితి (mood)**: బలహీనమైనది, ఎక్కువ కాలం ఉంటుంది, తరచూ స్పష్టమైన కారణం ఉండదు. **ఉద్వేగం**: తీవ్రమైనది, క్లుప్తమైనది, ఒక నిర్దిష్ట వస్తువు లేదా ఘటనపై కేంద్రీకృతమైనది.
- **బలమైన ఉద్వేగంలో (భయం, కోపం, ఉత్తేజం) శారీరక మార్పులు**: స్వయంచాలిత నాడీ వ్యవస్థలోని **సహానుభూత** శాఖ, **అధివృక్క దవ్వ (adrenal medulla)** (అడ్రినలిన్ / **ఎపినెఫ్రిన్**, నార్‌అడ్రినలిన్) వీటిని కలిగిస్తాయి:
    - గుండె వేగం, రక్తపోటు **పెరుగుతాయి**; శ్వాస **వేగంగా** ఉంటుంది;
    - **చెమట పెరుగుతుంది** (దీనిని **గాల్వానిక్ చర్మ ప్రతిస్పందన, జీఎస్‌ఆర్ (galvanic skin response, GSR)**గా కొలుస్తారు);
    - కనుపాపలు **విప్పారుతాయి**; నోరు **ఎండిపోతుంది** (లాలాజలం తగ్గుతుంది); జీర్ణక్రియ **మందగిస్తుంది**;
    - రక్తంలో చక్కెర పెరుగుతుంది; రక్తం కండరాలకు మళ్లుతుంది; కండరాలు బిగుసుకుంటాయి, **కాళ్లు చేతులు వణుకుతాయి**; రోమాలు నిక్కబొడుచుకుంటాయి; కణతలు అదురుతాయి.
- **వాల్టర్ కానన్ (Walter Cannon)** దీనిని **"పోరాటం లేదా పలాయనం" (fight or flight)** ప్రతిస్పందన అన్నాడు. తర్వాత **పరానుభూత (parasympathetic)** శాఖ శరీరాన్ని శాంతపరుస్తుంది.
- **పాలిగ్రాఫ్ (అబద్ధాల గుర్తింపు యంత్రం, lie detector)**: గుండె వేగం, రక్తపోటు, శ్వాస, జీఎస్‌ఆర్‌లను నమోదు చేస్తుంది; ఇది కొలిచేది **ఉద్రేకాన్ని, అబద్ధాన్ని కాదు**.
- **మెదడు, ఉద్వేగం** (వివరాలు PSY-BB-02లో):
    - **హైపోథాలమస్ (hypothalamus)**: ఉద్వేగంలోని స్వయంచాలిత, హార్మోన్ మార్పులను నడిపిస్తుంది. వల్కలం తొలగించిన పిల్లులు **"కృత్రిమ కోపం" (sham rage)** చూపాయి (కానన్, బ్రిటన్, 1925); అందుకు హైపోథాలమస్ అవసరమని ఫిలిప్ **బార్డ్ (Bard)** (1928) చూపాడు.
    - **లింబిక్ వ్యవస్థ (limbic system)**: **అమిగ్డాలా (amygdala)** (భయం, దూకుడు; ముఖాల్లో ప్రమాదాన్ని గుర్తిస్తుంది), హిప్పోక్యాంపస్, సింగ్యులేట్ గైరస్. **పాపెజ్ వలయం (Papez circuit)** (జేమ్స్ పాపెజ్, **1937**).
    - **క్లూవర్–బ్యూసీ సిండ్రోమ్ (Klüver–Bucy syndrome)** (1937–39): కపాల పార్శ్వ ఖండాలు (అమిగ్డాలాతో సహా) తొలగించిన కోతులు **సాధువుగా, భయం లేనివిగా** మారాయి.
    - **థాలమస్ (thalamus)**: ఇంద్రియ సమాచారాన్ని వల్కలానికి, అమిగ్డాలాకు చేరవేస్తుంది.

- ◦ **మస్తిష్క వల్కలం (cerebral cortex)**: ఉద్వేగపు **చేతన అనుభవం**, మదింపు; **పూర్వఫాలక వల్కలం (prefrontal cortex)** ఉద్వేగాన్ని క్రమబద్ధం చేసి నియంత్రిస్తుంది.
- ◦ **జాలికా క్రియాశీలక వ్యవస్థ (reticular activating system)**: సాధారణ ఉద్రేకం (లిండ్స్లే క్రియాశీలత సిద్ధాంతం, Lindsley).

- **ఉద్వేగ సిద్ధాంతాలు:**

సిద్ధాంతం	ఎవరు, ఎప్పుడు	సంఘటనల క్రమం	ముఖ్య వాదన
జేమ్స్–లాంగే	విలియం జేమ్స్ (1884), కార్ల్ లాంగే (1885)	ఉద్దీపన → శరీర మార్పు → అనుభూతి	మనం వణుకుతున్నాం **కాబట్టి** భయపడతాం
కానన్–బార్డ్	వాల్టర్ కానన్ (1927), ఫిలిప్ బార్డ్	ఉద్దీపన → థాలమస్ → వల్కలం (అనుభూతి) **మరియు** హైపోథాలమస్ / శరీరం (ఉద్రేకం) ఒకేసారి	ఉద్రేకం, అనుభూతి **ఏకకాలికం, స్వతంత్రం**
షాక్టర్–సింగర్ (ద్వికారక)	స్టాన్లీ షాక్టర్, జెరోమ్ సింగర్ (1962)	ఉద్రేకం + సందర్భం నుంచి **జ్ఞానాత్మక పేరు** → ఉద్వేగం	**ఏ** ఉద్వేగమో పేరు నిర్ణయిస్తుంది
జ్ఞానాత్మక మదింపు	రిచర్డ్ లాజరస్ (1966, 1991)	ఘటన **మదింపు** → ఉద్రేకం, అనుభూతి	ఘటనను మనం ఎలా అంచనా వేస్తామో అదే ఉద్వేగాన్ని నిర్ణయిస్తుంది

- **మౌలిక (ప్రాథమిక) ఉద్వేగాలు**: **పాల్ ఎక్మన్ (Paul Ekman)**: సార్వత్రిక ముఖ కవళికలున్న ఆరు: **సంతోషం, విచారం, కోపం, భయం, ఆశ్చర్యం, అసహ్యం**. **కారల్ ఇజార్డ్ (Carroll Izard)**: పది. **రాబర్ట్ ప్లుచిక్ (Robert Plutchik)** (1980): ఒక **చక్రం**లో అమర్చిన **ఎనిమిది** ప్రాథమిక ఉద్వేగాలు (ఆనందం, నమ్మకం, భయం, ఆశ్చర్యం, విచారం, అసహ్యం, కోపం, ఎదురుచూపు); రంగుల్లా కలిసి ఇతర ఉద్వేగాలను ఏర్పరుస్తాయి.
- **జె.బి. వాట్సన్**: నవజాత శిశువులు మూడు ఉద్వేగాలు చూపుతారు: **భయం, క్రోధం, ప్రేమ**. **కె.ఎం.బి. బ్రిడ్జెస్ (K.M.B. Bridges)** (1932): పుట్టినప్పుడు ఉండేది సాధారణ **ఉత్తేజం** మాత్రమే; అది త్వరలో **బాధ (distress)**, **ఆనందం (delight)**గా, ఆ తర్వాత సూక్ష్మ ఉద్వేగాలుగా విడిపోతుంది.
- **చార్లెస్ డార్విన్**, *మనిషిలో, జంతువుల్లో ఉద్వేగాల వ్యక్తీకరణ* (The Expression of the Emotions in Man and Animals, **1872**): వ్యక్తీకరణలు వంశపారంపర్యంగా వస్తాయి, మనుగడకు తోడ్పడ్డాయి.
- **ప్రదర్శన నియమాలు (display rules)** (ఎక్మన్): ఒక ఉద్వేగాన్ని **ఎప్పుడు, ఎక్కడ, ఎంత మేరకు** చూపవచ్చో చెప్పే సాంస్కృతిక నియమాలు.

వివరణ

1. ఒకే దృశ్యంలో మూడు అంశాలు. ఒక యువకుడు తన ఇంటి ముందు పోలీసు జీపు ఆగడం చూస్తాడు. **శారీరక**: అతని గుండె వేగంగా కొట్టుకుంటుంది, అరచేతులు చెమటపడతాయి. **జ్ఞానాత్మక**: "వాళ్లు నా కోసం వచ్చారు" అనుకుని భయపడతాడు. **ప్రవర్తనాత్మక**: ముఖం పాలిపోతుంది, స్వరం వణుకుతుంది, వెనక తలుపు నుంచి జారుకోవాలని చూస్తాడు. ఆలోచన మారితే ("వాళ్లు దారి అడుగుతున్నారు") మొత్తం ఉద్వేగమే మారుతుంది: మదింపు ఎందుకు ముఖ్యమో ఇదే చెబుతుంది.

2. ఉద్వేగంలో శరీర మార్పులు: సహానుభూత vs పరానుభూత

శరీర భాగం	సహానుభూత (ఉద్వేగం, ఒత్తిడి)	పరానుభూత (ప్రశాంతత)
గుండె, రక్తపోటు	వేగం, ఎక్కువ	నెమ్మది, తక్కువ
స్వేద గ్రంథులు	**ఎక్కువ** చెమట	తక్కువ

శరీర భాగం	సహానుభూత (ఉద్వేగం, ఒత్తిడి)	పరానుభూత (ప్రశాంతత)
కనుపాపలు	విప్పారుతాయి	సంకోచిస్తాయి
జీర్ణక్రియ, లాలాజలం	మందగిస్తుంది, నోరు ఎండుతుంది	తిరిగి మొదలవుతుంది, లాలాజలం ఎక్కువ

3. జేమ్స్–లాంగే సిద్ధాంతం. సామాన్య బుద్ధి ఇలా చెబుతుంది: పాము కనిపిస్తుంది, భయపడతాను, పరిగెడతాను. జేమ్స్ దీన్ని తిప్పాడు: పాము కనిపిస్తుంది, నా శరీరం స్పందిస్తుంది (గుండె దడదడలాడుతుంది, పరిగెడతాను), **ఈ శరీర మార్పులను గ్రహించడమే ఉద్వేగం**. "ఏడుస్తున్నాం కాబట్టి దుఃఖిస్తాం, కొడుతున్నాం కాబట్టి కోపపడతాం." అప్పుడు ప్రతి ఉద్వేగానికీ దానిదైన శరీర మార్పుల నమూనా ఉండాలి.

4. జేమ్స్–లాంగేపై కానన్ విమర్శలు (1927)

- చాలా **భిన్నమైన ఉద్వేగాల్లో** (భయం, కోపం, జ్వరం లేదా వ్యాయామంలో కూడా) శరీర ఉద్రేకం **దాదాపు ఒకేలా** ఉంటుంది, కాబట్టి ఉద్రేకం ఒక్కటే మనం ఏ ఉద్వేగం అనుభవిస్తున్నామో చెప్పలేదు.
- అంతర్గత అవయవాలకు **సంవేదక నాడులు తక్కువ**, కాబట్టి వాటి మార్పులను గ్రహించడం కష్టం.
- అంతర్గత అవయవాలు **నెమ్మదిగా** (ఒకటి నుంచి రెండు సెకన్లు) స్పందిస్తాయి, కానీ ఉద్వేగం వెంటనే కలుగుతుంది.
- అంతర్గత అవయవాలను మెదడు నుంచి వేరుచేసిన జంతువులు కూడా ఉద్వేగ ప్రవర్తన చూపాయి.
- **అడ్రినలిన్ ఇంజెక్షన్** ఉద్రేకాన్ని కలిగిస్తుంది కానీ నిజమైన ఉద్వేగాన్ని కాదు (భయపడుతున్నట్లు "ఉంది" అని ప్రజలు చెబుతారు).

5. కానన్–బార్డ్ సిద్ధాంతం. థాలమస్ ఉద్దీపనను స్వీకరించి **ఒకేసారి** సంకేతాలను ఉద్వేగపు **వ్యక్తిగత అనుభవాన్ని** కలిగించే **మస్తిష్క వల్కలానికి**, **శరీర ఉద్రేకాన్ని** కలిగించే **హైపోథాలమస్‌కు** పంపుతుంది. ఒకటి మరొకదానికి కారణం కాదు. (ఆధునిక పరిశోధన కేంద్ర పాత్రను థాలమస్‌కు కాకుండా హైపోథాలమస్, లింబిక్ వ్యవస్థలకు ఇస్తుంది, కానీ పరీక్షలు అడిగేది "ఏకకాలికం" అనే భావననే.)

6. షాక్టర్–సింగర్ ద్వికారక సిద్ధాంతం

- ఉద్వేగం = **శారీరక ఉద్రేకం** + ఆ ఉద్రేకానికి ఒక **జ్ఞానాత్మక పేరు**. ప్రస్తుత ఉద్రేకాన్ని గుర్తించడం **మరియు** దానికి మనం ఇచ్చే వివరణ నుంచి ఉద్వేగ అనుభవం పుడుతుంది.
- **ప్రయోగం (1962)**: పురుషులకు అడ్రినలిన్ ఇంజెక్షన్ ఇచ్చారు (విటమిన్ అని చెప్పారు). కొందరికి నిజమైన దుష్ప్రభావాలు చెప్పారు, కొందరికి చెప్పలేదు. తర్వాత వారు **అత్యుత్సాహంగా** లేదా **కోపంగా** నటించే ఒక సహాయకుడితో కలిసి వేచి ఉన్నారు. వివరణ లేని ఉద్రేకంతో ఉన్న, సమాచారం ఇవ్వని పురుషులు సహాయకుడి మనోస్థితిని "అంటించుకున్నారు"; ఇంజెక్షన్‌ను కారణంగా చూపగలిగిన, సమాచారం ఉన్న పురుషులపై ప్రభావం తక్కువ.
- **ఉద్రేకపు తప్పుడు ఆరోపణ (misattribution of arousal)**: ఒక మూలం నుంచి వచ్చిన ఉద్రేకాన్ని పొరపాటున మరో మూలానికి ఆపాదించడం. **డటన్, ఆరన్ (Dutton and Aron, 1974)**: ఎత్తైన, ఊగే వేలాడే వంతెన దాటిన పురుషులు తక్కువ ఎత్తు, దృఢమైన వంతెనపై ఉన్నవారి కంటే ఒక మహిళా ఇంటర్వ్యూయర్ పట్ల ఎక్కువ ఆకర్షితులయ్యారు.

7. లాజరస్: జ్ఞానాత్మక మదింపు

- **ప్రాథమిక మదింపు**: ఈ ఘటన నాకు సంబంధించినదా, ఇది **ప్రమాదమా, హానా లేదా సవాలా**?
- **ద్వితీయ మదింపు**: దీన్ని ఎదుర్కోవడానికి నాకు ఏ **వనరులు** ఉన్నాయి?
- **పునర్మదింపు (reappraisal)**: పరిస్థితులు మారే కొద్దీ అంచనాను సవరించుకోవడం.
- మదింపు వేగంగా, అచేతనంగా జరగవచ్చు. **రాబర్ట్ జయాంక్ (Robert Zajonc)** దీనికి విరుద్ధంగా, కొన్ని ఉద్వేగ ప్రతిస్పందనలు (ఇష్టం, భయం) ఏ ఆలోచనకైనా **ముందే** వస్తాయని వాదించాడు (**భావ ప్రాధాన్యం, affective primacy**); ఇదే లాజరస్–జయాంక్ చర్చ.

8. నాలుగు సిద్ధాంతాల పోలిక

ప్రశ్న	జేమ్స్-లాంగే	కానన్-బార్డ్	షాక్టర్-సింగర్	లాజరస్
ముందు ఏది?	శరీర మార్పు	రెండూ కలిసి	ఉద్రేకం, తర్వాత పేరు	మదింపు
ఆలోచన పాత్ర	ఏమీ లేదు	కొంచెం	ఉద్రేకానికి పేరు పెడుతుంది	కేంద్రమైనది
ముఖ్య మెదడు భాగం	శరీరం నుంచి వల్కలానికి ప్రతిపుష్టి	థాలమస్	వల్కలం (వ్యాఖ్యానం)	వల్కలం (అంచనా)
ఉదాహరణ	నేను వణుకుతున్నాను, కాబట్టి భయపడుతున్నాను	నేను ఒకేసారి వణుకుతాను, భయపడతాను	నేను వణుకుతున్నాను; దగ్గర కుక్క ఉంది, కాబట్టి ఇది భయం	కుక్కను ప్రమాదంగా అంచనా వేస్తాను, తర్వాత భయపడి వణుకుతాను

9. ముఖ ప్రతిపుష్టి పరికల్పన (facial feedback hypothesis) (సిల్వన్ టామ్‌కిన్స్, కారల్ ఇజార్డ్): ముఖం ఉద్వేగాన్ని చూపడమే కాదు, దాన్ని తీర్చిదిద్దడానికి **తిరిగి ప్రభావం (ప్రతిపుష్టి)** కూడా ఇస్తుంది. ఒక ప్రసిద్ధ అధ్యయనంలో (స్ట్రాక్, సహచరులు, 1988) పళ్ల మధ్య పెన్ను పట్టుకున్నవారు (బలవంతంగా నవ్వు) పెదవుల మధ్య పట్టుకున్నవారి కంటే (నవ్వు రాకుండా) కార్టూన్లను ఎక్కువ హాస్యంగా రేట్ చేశారు. ఈ అధ్యయనాన్ని అనేక ప్రయోగశాలలు పెద్ద ఎత్తున మళ్లీ చేసినప్పుడు (2016) ఈ ప్రభావం కనిపించలేదు, కాబట్టి ముఖ ప్రతిపుష్టి ఎంత అనేది ఇంకా చర్చనీయాంశమే. ఈ భావన జేమ్స్-లాంగే సిద్ధాంతానికి ఆధునిక వారసత్వం.

10. ఉద్వేగ వ్యక్తీకరణ

- **వాచిక**: మాటలు, **పరభాష (paralanguage)**: స్వరం తీరు, స్థాయి, వేగం, విరామాలు.
- **అవాచిక**: **ముఖ కవళికలు** (అత్యంత సమృద్ధమైన మార్గం), కంటి సంబంధం, చూపు, హావభావాలు, **భంగిమ**, శరీర కదలికలు, స్పర్శ, **వ్యక్తిగత స్థలం**.
- ఎడ్వర్డ్ **హాల్ (Hall)** వ్యక్తిగత స్థల మండలాలు (సామీప్య శాస్త్రం, proxemics), ఉత్తర అమెరికన్లకు: **ఆంతరంగిక** (సుమారు 45 సెం.మీ. వరకు), **వ్యక్తిగత** (45 సెం.మీ. నుంచి 1.2 మీ.), **సామాజిక** (1.2 నుంచి 3.6 మీ.), **బహిరంగ** (3.6 మీ. పైన).

11. సంస్కృతి, ఉద్వేగం

- **సార్వత్రికం**: ఎక్మన్, ఫ్రీసెన్ (Friesen) (1971) బయటివారితో పెద్దగా సంబంధం లేని **పాపువా న్యూ గినీలోని ఫోర్ ప్రజల (Fore people)**కు ముఖాల ఛాయాచిత్రాలు చూపారు; వారు ఆరు మౌలిక వ్యక్తీకరణలను పాశ్చాత్యుల లాగే గుర్తించారు.
- **సంస్కృతి నిర్దిష్టం**: **ప్రదర్శన నియమాలు** భిన్నంగా ఉంటాయి (అనేక ఆసియా సంస్కృతుల్లో పెద్దల ముందు బలమైన ప్రతికూల ఉద్వేగాన్ని దాచుతారు; బహిరంగ శోకంలో కొన్ని సంస్కృతుల్లో బహిరంగంగా ఏడవడం ఆశిస్తారు, మరికొన్నింటిలో కాదు). ఉద్వేగాలకు ఉండే పదాలు, వాటికి కారణమయ్యేవి కూడా భిన్నంగా ఉంటాయి.
- **భారతీయ సంప్రదాయం**: భరతుని నాట్యశాస్త్రం **రసాలు** (సౌందర్యాత్మక ఉద్వేగాలు), **భావాలు** గురించి వివరిస్తుంది; తర్వాత *శాంతం* చేర్చడంతో అవి **నవరసాలు** అయ్యాయి: శృంగారం, హాస్యం, కరుణ, రౌద్రం, వీరం, భయానకం, బీభత్సం, అద్భుతం, శాంతం.

12. ఉద్వేగాల నిర్వహణ (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ సూచనలు)

- **ఆత్మావగాహన**: మీ ఉద్వేగాలను, వాటిని ప్రేరేపించే వాటిని గమనించండి.
- **పరిస్థితిని నిష్పక్షపాతంగా మదింపు చేయండి**; దాన్ని మరో కోణం నుంచి చూడండి (**పునర్మదింపు**).
- **స్వీయ పర్యవేక్షణ**, **స్వీయ నమూనా ప్రదర్శన** (గతంలో బాగా ఎదుర్కొన్న సందర్భాన్ని గుర్తు చేసుకోండి).
- **ప్రత్యక్షణ పునర్దిశానిర్దేశం**, **సానుకూల స్వీయ సంభాషణ**; అహేతుక ఆలోచనలను ప్రశ్నించండి.
- **సృజనాత్మకంగా ఉండండి**, **మంచి సంబంధాలు** కొనసాగించండి, **సహానుభూతి** చూపండి, **సమాజ సేవ** చేయండి.
- **కోపం నిర్వహణ**: తొలి సంకేతాలు గుర్తించండి, ప్రతిస్పందనను వాయిదా వేయండి (లెక్కపెట్టండి, ఆ చోటు నుంచి వెళ్లండి), కోపం వెనుక ఉన్న ఆలోచనను కనుగొనండి, దూకుడుగా కాకుండా దృఢంగా వ్యక్తం చేయండి.
- **ఆందోళన, ఒత్తిడి నిర్వహణ**: విశ్రాంతి, శ్వాస వ్యాయామం, వ్యాయామం, నిద్ర, సామాజిక మద్దతు (MAB-EI-02 చూడండి).

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

✗ "ఉత్తేజం సమయంలో చెమట తగ్గుతుంది." ✓ చెమట **పెరుగుతుంది** (జీఎస్ఆర్ పెరుగుతుంది); **తగ్గేవి** లాలాజలం, జీర్ణక్రియ.

✗ "కానన్-బార్డ్ సిద్ధాంతంలో హైపోథాలమస్ వ్యక్తిగత అనుభవాన్ని కలిగిస్తుంది." ✓ అనుభూతిని కలిగించేది **మస్తిష్క వల్కలం**; శరీర ఉద్రేకాన్ని కలిగించేది **హైపోథాలమస్**; రెండింటికీ ఒకేసారి పంపేది **థాలమస్**.

✗ "జేమ్స్-లాంగే: భయపడుతున్నాం కాబట్టి వణుకుతాం." ✓ **వణుకుతున్నాం కాబట్టి భయపడతాం**: శరీర మార్పు ముందు వస్తుంది.

✗ "కానన్-బార్డ్: ఉద్రేకం అనుభూతికి కారణం." ✓ ఉద్రేకం, అనుభూతి **ఏకకాలికం, స్వతంత్రం**.

✗ "ద్వికారక సిద్ధాంతం: లాజరస్." ✓ **షాక్టర్, సింగర్ (1962)**: ఉద్రేకం + జ్ఞానాత్మక పేరు. లాజరస్ = **జ్ఞానాత్మక మదింపు**.

✗ "ఉద్రేకం ఒక్కటే ఉద్వేగాన్ని నిర్ణయిస్తుందని షాక్టర్-సింగర్ అంటారు." ✓ ఏ ఉద్వేగమో **పేరు** (పరిస్థితి వ్యాఖ్యానం) నిర్ణయిస్తుంది; ఉద్రేకం దాని తీవ్రతను నిర్ణయిస్తుంది.

✗ "పాలిగ్రాఫ్ అబద్ధాలను గుర్తిస్తుంది." ✓ ఇది **ఉద్రేకాన్ని** నమోదు చేస్తుంది (గుండె వేగం, రక్తపోటు, శ్వాస, జీఎస్ఆర్).

✗ "ఉద్వేగం, మనోస్థితి ఒక్కటే." ✓ మనోస్థితి **బలహీనమైనది, ఎక్కువ కాలం ఉండేది, విస్తృతమైనది**; ఉద్వేగం తీవ్రమైనది, క్లుప్తమైనది, ఒక వస్తువుపై ఉంటుంది.

✗ "ఎక్మన్ ఆరు మౌలిక ఉద్వేగాల్లో ప్రేమ, సిగ్గు ఉన్నాయి." ✓ **సంతోషం, విచారం, కోపం, భయం, ఆశ్చర్యం, అసహ్యం**.

✗ "ప్లుచిక్ ఆరు ప్రాథమిక ఉద్వేగాలను ప్రతిపాదించాడు." ✓ ఒక చక్రంలో అమర్చిన **ఎనిమిది**.

✗ "అమిగ్డాలా తొలగిస్తే జంతువులు మరింత భయపడతాయి." ✓ అవి **సాధువుగా, భయం లేనివిగా** మారతాయి (క్లూవర్-బ్యూసీ).

✗ "ముఖ కవళికలన్నీ సంస్కృతి నుంచే నేర్చుకున్నవి." ✓ మౌలిక వ్యక్తీకరణలు **సార్వత్రికం**; **ప్రదర్శన నియమాలు** సాంస్కృతికం.

త్వరిత పునశ్చరణ

- ఉద్వేగం: ఎమొవేర్; శారీరక + జ్ఞానాత్మక + ప్రవర్తనాత్మక అంశాలు.
- సహానుభూత ఉద్రేకం: గుండె వేగం, రక్తపోటు, శ్వాస పెరుగుతాయి; చెమట పెరుగుతుంది (జీఎస్ఆర్); కనుపాపలు విప్పారుతాయి; నోరు ఎండుతుంది; అడ్రినలిన్.
- హైపోథాలమస్ (ఉద్రేకం, కృత్రిమ కోపం), అమిగ్డాలా (భయం; క్లూవర్-బ్యూసీ), పాపెజ్ వలయం 1937, వల్కలం (అనుభవం).
- జేమ్స్-లాంగే (1884-85): ముందు శరీరం, తర్వాత అనుభూతి.
- కానన్-బార్డ్ (1927): థాలమస్ → వల్కలం (అనుభూతి) + హైపోథాలమస్ (శరీరం) ఒకేసారి.
- షాక్టర్-సింగర్ (1962): ఉద్రేకం + జ్ఞానాత్మక పేరు; అడ్రినలిన్, సహాయకుడు; వంతెన అధ్యయనం (డటన్, ఆరన్ 1974).

- లాజరస్: ప్రాథమిక మదింపు (ప్రమాదమా?), ద్వితీయ మదింపు (ఎదుర్కోగలనా?); జయాంక్: భావం ముందు రావచ్చు.
- మౌలిక ఉద్వేగాలు: ఎక్మన్ 6; ఇజార్డ్ 10; ప్లుచిక్ 8 (చక్రం); వాట్సన్: భయం, క్రోధం, ప్రేమ; బ్రిడ్జెస్: ఉత్తేజం → బాధ, ఆనందం.
- డార్విన్ 1872; ఎక్మన్, ఫ్రీసెన్ 1971 (ఫోర్); ప్రదర్శన నియమాలు సాంస్కృతికం.
- ఉద్వేగాల నిర్వహణ: ఆత్మావగాహన, పునర్మదింపు, సానుకూల స్వీయ సంభాషణ, సహానుభూతి, సంబంధాలు.